

Oliy Ta'lim Muassasalarida Talabalarining O'qish Ko'nikmasini Shakllantirish

*Nasimova Muattar Khasanovna*¹

Annotatsiya: Jahonda jadal sur'atlar bilan rivojlanayotgan integratsiyalashuv jarayoni va xalqlarning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hamkorligi chet tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqish, ehtiyoj va intilishni yanada kuchaytirishda hamda turli murakkab masalalarda ilmiy izlanishlar olib borishga qodir yuqori malakali kadrlar tayyorlashga talab oshmoqda. Ushbu maqolada o'zbek tilida o'qiyotgan talabalarining ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini shakllantirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, ko'nikma, vazifaga asoslangan ta'lim, kompetensiya, haqiqiylik, kommunikativ, kognitiv, semantik aloqa.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda chet tillarni o'qitishda oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash tizimini xalqaro malaka talablari asosida tashkil etish hamda ilg'or xorijiy tajribaga asoslangan holda chet tili o'qituvchilarini tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. UNESCO va Xalqaro universitetlar assotsiatsiyasi (International Association of Universities – IAU) dasturlarida talabalarining o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirish, innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash, ta'lim jarayonini modellashtirish, vazifaga asoslangan ta'lim texnologiyasi asosida o'qitish, integrativ yondashuvlarga asoslanib, ta'lim sifatini takomillashtirishga qaratilgan yirik loyihalarni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tizimli ishlar olib borilmoqda.

Umumiyevropa CEFR talablari asosida talabalarga chet tillarni o'rgatishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirishning me'yoriy asoslari va moddiy-texnik bazasi yaratildi¹. Oliy ta'lim tizimining filologik yo'nalishi oldida turgan muammolardan biri shundaki, ta'lim siyosati va amaliyoti, odatda, yuqoridan pastga yo'naltirilgan tashabbuslardan iboratdir. Zamonaviy ta'lim metodlarining eng samaralilaridan biri vazifaga asoslangan ta'lim texnologiyasi asosida o'rganish **task based learning (TBL)** metodi bo'lib, mazkur metod yordamida til o'rganuvchilar nafaqat o'z ona tilidagi matnlarni lingvistik jihatdan tahlil qila olishlari, balki chet tilida ham sifatli va dolzarb ilmiy maqolalarni o'qib tushunish imkoniyatiga ega bo'lishi ko'zda tutilgan.

O'qish ma'lumot olishning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, zamonaviy bilimdon inson hayotida muhim o'rin tutadi. Haqiqiy hayotda o'qish kommunikativ faoliyatning alohida, mustaqil turi sifatida qaraladi, uning maqsadi matndagi ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojni qondirishdir.

Shunday qilib, o'qish kognitiv, estetik maqsadlarda keng qo'llaniladi.

Filologik ta'lim yo'nalishi talabalarining o'qish ko'nikmasini rivojlantirish uchun tizimli va barqaror, puxta ishlangan metodlardan foydalanishni o'rgatuvchi amaliy tadqiqot ishlarini tahlil qilish orqali samaradorlikka erishiladi.

Bizning zamonamiz o'qitishning yangi shakllari va usullarini izlash bilan tavsiflanadi. Zamonaviy ta'lim nafaqat yuqori sifatli ta'lim berishga, balki, birinchi navbatda, shaxsning salohiyatini rivojlantirishga yordam beradigan o'qitish usullariga muhtoj. Zamonaviy ta'lim o'quvchilarni nafaqat moslashishga, balki ijtimoiy o'zgarishlar holatlarini faol o'zlashtirishga tayyorlashga qaratilgan. Chet tili darsida har bir o'quvchining darsda faol ishtirok etishini ta'minlovchi, og'zaki muloqotni rag'batlantiradigan, chet tilini o'rganishga qiziqish va ishtiyoqni shakllantirishga hissa qo'shadigan dars shakllari alohida o'rin tutadi.

¹ PhD Student of Samarkand State, University named after Sharof Rashidov



O'qish odamlarning kommunikativ va ijtimoiy faoliyati sohasiga kiradi va unda og'zaki muloqotning yozma shaklini ta'minlaydi [2]. Har qanday faoliyatda bo'lgani kabi, o'qish ikki darajaga ajratiladi: mazmunli (faoliyatning mavzu mazmunining tarkibiy qismlari) va protsessual (faoliyat jarayonining elementlari). Faoliyatning mazmuni, birinchi navbatda, uning maqsadi - u yo'naltirilgan natijani o'z ichiga oladi. O'qishda bunday maqsad semantik aloqalarni aniqlab bersa, yozma shaklda (matn) taqdim etilgan nutq asarini tushunishdir. Kitobxon kitobni o'qiyotganda turli maqsadlarni ko'zlashi mumkin: ba'zida siz shunchaki nima haqida ekanligini aniqlash kerak bo'lsa, boshqa hollarda muallifning fikrlarining barcha jihatlarini anglab yetishi muhim va kutilgan natija turlicha har xil bo'lishi mumkin. O'qilayotgan narsani tushunish uning to'liqligi, aniqligi va chuqurligiga bog'liq. Va bu, o'z navbatida, matnni qanday o'qishni belgilaydi: sekin yoki tez, har bir so'zni o'qish yoki matnning butun qismlarini o'tkazib yuborish, ayrim parchalarni qayta o'qish, sahifani "diagonal" bo'ylab ko'rish kabi jihatlarini aniqlab beradi. Boshqacha qilib aytganda, o'qish jarayoni doimiy, bir xil emas, u o'qish maqsadi ta'sirida o'zgaradi: har qanday faoliyatda bo'lgani kabi, talaba eng qisqa va samarali yo'l bilan natija olishga intiladi. Va o'quvchi qanchalik tajribali bo'lsa, u bu vazifani shunchalik muvaffaqiyatli bajaradi: u boshqacha o'qiydi, o'zining o'qish moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Moslashuvchanlik yetuk o'quvchining o'ziga xos belgisidir. O'qish paytida idrok va tushunish jarayonlari bir vaqtning o'zida sodir bo'lsa-da va bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, bu jarayonni ta'minlaydigan ko'nikma va malakalar shartli ravishda ikki guruhga bo'linadi: a) o'qishning "texnik" tomoni bilan bog'liq (ular ta'minlaydi) ya'ni matnni pertseptiv qayta ishlash (grafik belgilarni idrok etish va ularni ma'lum ma'nolar bilan bog'lash yoki vizual signallarni semantik birliklarga qayta kodlash) va b) turli darajadagi til birliklari o'rtasida idrok etilgan semantik aloqalarni o'rnatishni semantik qayta ishlashni ta'minlash va shu bilan matn mazmuni, muallifning niyati va boshqalar. (bu ko'nikmalar matnni to'liq nutqiy nutq sifatida tushunishga olib keladi).[3] O'quvchining texnik ko'nikmalari avtomatlashtirilgan, buning natijasida uning e'tibori butunlay o'qigan narsalarini semantik qayta ishlashga qaratilgan bo'ladi. Ularning avtomatlashtirilganligi, ayniqsa, oddiy matnni o'zi uchun ravon o'qiganda, uning asosiy mazmunini tushunishga intilganda yaqqol namoyon bo'ladi. Bunday holda, o'qish jarayonini (va barcha tillarda bir xil) sxematik tarzda quyidagicha tasvirlash mumkin.

To'liq tushunish- miqdoriy xarakteristika bo'lib, o'quv jarayonida tushunilgan ma'lumotlarning miqdori bilan, ko'pincha tushunilgan faktlar foizi bilan o'lchanadi (matnning barcha faktlari 100% sifatida qabul qilinadi).

Aniq (matnni semantik idrok etishda, muallifining niyatiga muvofiqligi) va chuqur (qabul qilingan ma'lumotni talqin qilish) tushunishning sifat xususiyatlarini anglatadi, ular hali miqdoriy o'lchovlarga ega emas va ta'lim jarayoni o'qituvchi tomonidan qiyosiy ma'noda baholanadi. O'quvchining ko'zlari chiziq bo'ylab harakatlanadi, lekin silliq, bir xil bo'lmaydi. Ko'rsatilgan sharoitlarda tajribali kitobxon bir qatorda 4-6 marta to'xtaydi, to'xtashlarning har biri taxminan 0,2 soniya davom etadi. Ko'zning barcha to'xtash vaqti yig'indisi o'qish vaqti (ko'z harakati vaqtning 5% ni tashkil qiladi), undan o'qish tezligi hisoblanadi. (O'quv jarayonida o'qish tezligi odatda bir daqiqada o'qilgan so'zlar soni bilan o'lchanadi (so'z / min)).

Ushbu segmentning o'lchamini aniq belgilaydigan narsa hali aniq belgilanmagan, ammo asosiy omillardan biri uning semantikasi ekanligi allaqachon ma'lum. Skehan (1996) o'zining "Ikkinchi tilni egallash va vazifaga asoslangan ta'lim nomli maqolasida e'tiborni ayniqsa mazmunli o'zaro muloqotga qaratadi. Vazifalarni bajarish jarayonida o'quvchilar matn qismlarini birlashtirish, tajriba orqali o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak, boshqacha aytganda, ular mazmunli muloqotga kirisha olishlari kerak. Shu munosabat bilan Skehan topshiriqlar orqali beriladigan ko'rsatmalarni an'anaviy Taqdimot, Amaliyot va natija (mahsulot) (PPP) yondashuvidan ko'ra foydaliroq deb biladi.

Vazifaga asoslangan yondashuv, aslida, kommunikativ yondashuv bo'lib, bunda talabalarga muammolar, savollar yoki boshqotirmalar kabi topshiriqlarga yechim topish uchun o'zaro muloqotga kirishadi. Bu sinfni o'quvchilarga yo'naltirilgan sinfga aylantiradi, unda o'quvchilar o'zlari bilgan barcha tillardan foydalanishlari va real hayotda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan holatlarga tayyorlanishlari tavsiya etiladi.



Grammatika-tarjima o'qitish usuli bilan solishtirganda o'quvchilarning sinfdagi roli ham farq qiladi. O'qituvchi vazifaning manbai bo'lib, muhit yaratiladi va unda talabalar jamoadoshlari bilan ishlaydi, izlaydi va o'rganadi. O'qituvchi tomonidan tayyorlangan topshiriqlar muammoni yechish xususiyatiga ega bo'lib, talabalar har bir topshiriqda tilni turli usullarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Garchi o'qituvchi vazifani bajarishda o'ziga xos vositachi bo'lsa-da, u darsning tashkiliy qismida muhim rol o'ynaydi. U talabalarga ma'no va grammatik shakl o'rtasida yoki so'z va uning vazifasi o'rtasida bog'lanishni o'rnatishga yordam beradi. Talabalar topshiriqni bajarayotganda bularning barchasini o'rganadilar. Shunday qilib vazifaga asoslangan tilni o'rgatish tilni o'rgatishning samarali usuli bo'lib, u til ma'lumotlarini oddiygina taqdim etishdan tashqari tildan foydalanish va o'rganish kabi maqsadlarni o'z ichiga olgan. Vazifaga asoslangan yondashuvning xususiyatlariga e'tibor qaratishdan oldin, "vazifa" so'zini va uning tilda o'rganishdagi rolini aniq belgilash kerak.

References

1. Bachman, L. (2002). Some reflections on task-based language performance assessment. *Language Testing* 19, 453-476
2. Buronova Nafosat Davronovna. (2022). Language teaching methodologies through the ages. *World Scientific Research Journal*, 3(2), 26–31.
3. Carrell, P. L. (1998). *Second language reading: Reading ability or language proficiency?*. *Applied Linguistics*, 19(4), 422-446.
4. Ellis, R. (2003). *Task-based language learning and teaching*. Oxford University Press.
5. Grabe, M. (2009). *Reading in a second language: Moving from theory to practice*. Cambridge University Press.
6. Hedge, T. (2000). *Teaching and learning in the language classroom*. Oxford University Press.
7. Liu, D., & Jackson, J. (2013). *Language and reading*. John Wiley & Sons.
8. Long, M. H. (2015). *Second language acquisition and task-based language teaching*. Wiley Blackwell.
9. Насимова М. Communicative language teaching //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 5/S. – С. 222-228.
10. Nasimova M., Buranova N. Task-Based Learning: A Practical Approach to Language Acquisition //Journal of Language Pedagogy and Innovative Applied Linguistics. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 96-100
11. Nunan, D. (2004). *Task-based language teaching*. Cambridge University Press.
12. Prabhu, N. S. (1987). *Second language pedagogy*. Oxford: Oxford University Press.

